

סוגיה ז: ברכות ההדלקה

***

רקע

- שלש ברכות תיקנו חכמים על מצות הדלקת נר חנוכה:
- ברכת המצוות - "להדליק נר של חנוכה".
  - ברכת "שעשה נסים".
  - ברכת שהחיינו.

ברכת המצוות מברכים על כל מצות עשה שבין אדם למקום, ואין צורך להאריך כאן במהות ברכה זו. ברכת שהחיינו היא ברכה שמברכים על מצוה שעושים אותה לפרקים, וגם בה לא נאריך כאן. הברכה השניה היא ברכה ייחודית, ובנר חנוכה יש לה גדרים מיוחדים. בה נתמקד.

מקורות

- שבת כג. "א"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך... מעשרין הן"
- רש"י ד"ה הרואה [הראשון], סוכה מו. ד"ה הרואה נר חנוכה
תוס' סוכה מו. ד"ה הרואה
ר"ן י. באלפס ד"ה אמר רב חייא, "...דמשהגיענו לתחלת הזמן הגיענו"
רא"ש סי' ח, "א"ר חייא א"ר יוסף אמר רב המדליק נר חנוכה צריך לברך..."
ריטב"א ד"ה הרואה נר חנוכה, מאי מברך
מיוחס לר"ן ד"ה הרואה
מאירי ד"ה מי שאין לו להדליק
רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ד
ג. שו"ע סי' תרעו ומשנה ברורה [במיוחד: ס"ק ד, ו, ח, ט]

ריטב"א ד"ה הרואה נר חנוכה, מאי מברך

הרואה נר חנוכה צריך לברך. יפה פרש"י ז"ל בשם רבותיו שלא הוזקקה זו אלא למי שלא בירך עדין אבל דעתו להדליק הוא עצמו בתוך ביתו וראה נר אחד יש אומרים שמברך על הראייה וחוזר ומברך בשעה שמדליק, ויש אומרים שכיון שדעתו להדליק בביתו אינו צריך עכשו לברך על ראייתו, [ו]אין בזה משום אין מעבירין על המצות כיון דעל ידי הדלקה עדיף טפי. ונהגו להדליק בבתי כנסיות כדי לעשות פרסומי ניסא במקום הרבים.

מאי מברך וכו'. ונהגו לברך שלשתם קודם הדלקה משום דבכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן וכמו שמברך עליהם שלשתן קודם מקרא מגילה. ויש אומרים כי הראשונה שהיא ברכת המצוה שצריך לברך תחלה אבל השתים האחרות אומרם אחר שהתחיל להדליק שיהא (ה)רואה (נס) [הנר] ויברך עליו כעין הרואה נר חנוכה ואין לשנות בזה מהמנהג.

מיוחס לר"ן ד"ה הרוואה

הרוואה נר של חנוכה צריך לברך. כתב רש"י ז"ל מצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר בשם רבי יעקב ז"ל דלא הווקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או למי שהוא בספינה ע"כ, ועוד כתב הרא"ה ז"ל שאם היה שם בשעת ההדלקה ששמע מפי המברך כשרואה צריך לברך שהרי לא יצא ידי ברכה.

מאירי ד"ה מי שאין לו להדליק

מי שאין לו להדליק ואינו במקום שיהא אפשר לו לראות יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה ראשונה ושעשה נסים בכל הלילות והדברים נראין וכן ראיתי מי שכתב שמי שלא הדליק עדיין ובא לו בתוך ימי חנוכה שלילה ראשונה שהוא מדליק מברך זמן.

הסבר הסוגיה

מאי מברך אמר רב יהודה יום ראשון המדליק מברך שלש הרוואה מברך שמים מכאן ואילך מדליק מברך שמים ורוואה מברך אחת. [גמ' שבת כג.]

שלוש ברכות מברכים על הדלקת נר חנוכה:

א. ברכת המצוות - "להדליק נר של חנוכה".

ב. ברכת הודאה על הנס - "שעשה נסים".

ג. ברכת שהחיינו.

שלוש הברכות הללו אינן ייחודיות לנר חנוכה, גם בקריאת מגילת אסתר מצאנו את אותן שלוש ברכות. הייחודיות של נר חנוכה היא בברכת הרוואה. ייחודיות זו אומרת דרשני. חכמים לא תיקנו ברכה לרוואה תפילין, לרוואה מזוזה, לרוואה סוכה, מדוע תיקנו חכמים ברכה לרוואה נר חנוכה?

תוס' שואל שאלה זו, ועונה שתי תשובות: א. "לא תיקנו לברך לרוואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס". ב. "משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה".

ללא דברי התוס' ניתן היה לומר שהשאלה אינה קשה כלל. חכמים לא תיקנו ברכה מיוחדת לרוואה, חכמים תיקנו שבחנוכה צריך לברך ברכת הודאה על הנס. את הברכה תיקנו להסמיך להדלקה, ומי שאינו מדליק מסמיך אותה לראיה נמבט ראשון נראה, שזה תירוץ השלישי של התוס', אבל המדקדק בלשונו רואה שהסברו אחר לגמרי. לפי הבנה זו, מי שאינו מדליק ואינו רואה, מברך את הברכה על היום. הבנה זו מפורשת במאירי [ד"ה מי שאין לו להדליק]. הביאור הלכה [סי' תרצב סע' א, ד"ה ושהחיינו] מבאר, שדין זה נכון לדעת המאירי אף בפורים לאדם שאין לו מגילה.

אף אם לא נקבל את שיטת המאירי, ונסבור כרוב הראשונים, שרק מדליק או רואה מברכים ברכת "שעשה נסים", ניתן לומר ששאלת התוס' אינה קשה כלל. ברכת "שעשה נסים" היא ברכת הראיה. כשם שלמדנו במסכת ברכות שהרוואה מקום שנעשו בו נסים

לישראל מברך "שעשה נסים לאבותינו במקום זה", כך הרואה נר המסמל את הנס שנעשה לאבותינו, מברך "שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה".

תוס' שמקשה את הקושיה, אינו מקבל הסבר זה, ולדעתו ברכת "שעשה נסים" היא חלק מברכות ההדלקה, וחכמים תיקנו תקנה מיוחדת שאף הרואה מברך ברכה זו, למרות שאינו מקיים את המצוה.

ניתן להוסיף לתוס' הסבר נוסף. למדנו שבמצות נר חנוכה יש שני דינים:

א. מעשה הדלקה. ב. פרסום הנס. על שני הדינים הללו תיקנו חכמים שתי ברכות. על מעשה ההדלקה תיקנו חכמים ברכת המצוות, ועל מצות פרסום הנס תיקנו חכמים ברכת "שעשה נסים". רואה אינו מקיים את מצות ההדלקה, וממילא גם אינו מקיים את פרסום הנס, אף על פי כן תיקנו לו חכמים ברכה, שאף הוא שותף בפרסום הנס.

ראינו שלש ואולי ארבע הבנות במהות ברכת "שעשה נסים":

א. חלק מברכות ההדלקה.

ב. ברכה על מצות פרסום הנס.

ג. ברכת הראיה.

ד. ברכת הודאה על הנס, ותוקפו של יום מחייב את הברכה.

בין ההבנות הללו יש נפקא מינה לגבי מי מברך, ולגבי מתי מברכים.

נחלקו הראשונים מי מברך ברכת הרואה:

א. ר"ן [י. באלפס ד"ה אמר רב חייא] טור [סי' תרעו]: רק מי שלא מדליק, ואין מדליקים עליו בתוך ביתו מברך ברכת הרואה.

ב. רש"י בשם רבינו יעקב בר יקר: משמע מדבריו, שכל מי שלא הדליק ולא עתיד להדליק מברך, אפילו אם מדליקים עליו בתוך ביתו.

ג. רש"י [ד"ה ד"ה הרואה, וסוכה מו. ד"ה הרואה נר חנוכה]: משמע מדבריו שהרואה נר חנוכה בפעם הראשונה מברך אפילו אם עתיד להדליק בתוך ביתו. [כך משמע גם מהרמב"ם פ"ג ה"ד]. הריטב"א [ד"ה הרואה נר חנוכה] מסביר שהוא מברך על הנר שהוא רואה, ובשעת ההדלקה חוזר ומברך שנית.

ד. רא"ה [במיוחד לר"ן ד"ה הרואה]: הנוכח בשעת ההדלקה, ושומע את הברכות מהמברך, מברך לעצמו בשעה שרואה נר, כיוון שלא אמר את הברכה בשפתיו.

לדעת הר"ן והטור, ברכת שעשה נסים היא חלק מברכות ההדלקה, ולכן כל מי שקיים מצות נר חנוכה, בין בעצמו, ובין כשהדליקו עליו בתוך ביתו, יצא ידי חובת הברכה, ואינו מברך ברכה זו. רבינו יעקב בר יקר סובר שברכת "שעשה נסים" היא הודאה על הנס, או ברכה על פרסום הנס. לדעתו מצות נר חנוכה היא מצוה משפחתית, ואחד מבני הבית מוציא את כל בני ביתו, וברכת "שעשה נסים" היא חיוב אישי, שכל אחד חייב לברכו. הרא"ה

מוסיף שכיוון שברכת "שעשה נסים" היא הודאה על הנס, אין בה דין שומע כעונה, כל אחד חייב להודות על הנס בשפתיו.

רש"י סובר, שברכת "שעשה נסים" היא ברכת הראיה, ולכן על ראיה ראשונה חייבים לברך, אפילו אם עתיד להדליק בעצמו. הריטב"א סובר שיש שני דינים בברכה: א. ברכת הראיה. ב. ברכה על פרסום הנס, כחלק ממצות הדלקה. לכן לדעתו הרואה מברך ברכת הראיה, ובשעת ההדלקה חוזר ומברך על מצות פרסום הנס.

למחלוקת זו נפקא מינה גם לגבי זמן הברכה. אם הברכה היא חלק מברכות ההדלקה, צריך לברך את כל הברכות עובר לעשייתן, לפני הדלקת הנר הראשון. אם הברכה היא ברכת הראיה, צריך לברך אותה לאחר הדלקת הנרות, או לפחות אחר הדלקת הנר הראשון. הריטב"א (ד"ה מאי מברך) מביא שתי דעות בדין זה.

סיכום

נחלקו הראשונים בהבנת מהות ברכת "שעשה נסים". מחלוקת זו משמעותית גם לדין ברכת הרואה:

רש"י: ברכת "שעשה נסים" היא ברכת הראיה, ואין הבדל בין מדליק שמברך לבין רואה שמברך. לשיטה זו, מדליק צריך לברך לאחר הדלקת הנר [אלא אם רש"י סובר כריטב"א שמברכים פעמים, פעם אחת בשעת הראיה ופעם אחת בשעת ההדלקה].

רבינו יעקב בר יקר: ברכת "שעשה נסים" היא ברכת הודאה על הנס או ברכה על מצות פרסום הנס. לדעתו אין הבדל בין מדליק המברך ברכה זו, לבין רואה המברך את הברכה. ר"ן, טור: ברכת "שעשה נסים" היא חלק מברכות ההדלקה. ברכה זו שייכת רק למי שמדליק. חכמים תיקנו לרואה ברכה אחרת, ברכת הודאה על הנס [גם תוס' (סוכה מו. ד"ה הרואה) סובר כך].

הלכה

השו"ע [סי' תרעו סע' ג] פוסק כשיטת הר"ן והטור, שרק מי שלא הדליק, לא עתיד להדליק, ואין מדליקים עליו בתוך ביתו מברך ברכת הראיה. בסי' תרעז [סע' ג] השו"ע מביא יש אומרים "שאף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות". שיטה זו מבוססת על כך שאדם שמדליקים עליו בתוך ביתו מברך ברכת הראיה. על כרחנו, שהשו"ע אינו פוסק כ"יש אומרים".

הרמ"א [סע' א] פוסק לברך את כל הברכות לפני ההדלקה. השו"ע [סע' ד] פוסק לומר אחר שמדליק "הנרות הללו...". המשנה ברורה [סק"ח] מביא בשם המהרש"ל, לומר אחר הדלקת נר אחד, ובשם הפרי מגדים, שאם אומר אחר הדלקת כל הנרות שפיר דמי.

השו"ע [סע' ה] פוסק להדליק את הנר הימני, להוסיף כל יום נר נוסף לשמאלו, להתחיל להדליק בנר הנוסף, ולהמשיך ימינה. הפוסקים [עיי' משנה ברורה (ס"ק ט-יא) וביאור הלכה (ד"ה ובליל ב, כדי להפנות)] מאריכים בדין זה.